

**TITLE OF ARTICLE INVESTIGATION OF CRIMES
COMMITTED BY WOMEN AGAINST THE FUNDAMENTALS
OF THE ECONOMY IN UZBEKISTAN**

G'ofurova Dilafruz Murod qizi

Notary of the Yakkasaray District Private Notary Office of Tashkent city,
Senior Lecturer at the Academy of Labor and Social Relations of the
Federation of Trade Unions of Uzbekistan, Doctor of Legal Sciences
(PhD)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16835309>

ARTICLE INFO

Received: 06th August 2025

Accepted: 12th August 2025

Online: 13th August 2025

KEYWORDS

Female criminality, economic crimes, investigation, Uzbekistan, criminology, gender-sensitive approach, corruption, fraud, legal framework, prevention.

ABSTRACT

This report provides a comprehensive analysis of the investigation of economic crimes committed by women in Uzbekistan. It highlights the growing significance of female economic criminality, the existing legal and institutional framework for its investigation, the unique criminological aspects and motivations of female offenders, and the challenges associated with applying gender-sensitive approaches.

**AYOLLAR TOMONIDAN SODIR ETILGAN IQTISODIYOT ASOSLARIGA QARSHI
JINOYATLAR**

G'ofurova Dilafruz Murod qizi

Toshkent shahar Yakkasaroy tumani xususiy notarial idorasi notariusi,

O'zbekiston Kasaba uyushmalari Federatsiyasi

Mehnat va ijtimoiy munosabatlar Akademiyasi katta o'qituvchisi, yu.f.f.d.(PhD)

dilafruz.gofurova.92@mail.ru

<https://doi.org/10.5281/zenodo.16835309>

ARTICLE INFO

Received: 06th August 2025

Accepted: 12th August 2025

Online: 13th August 2025

KEYWORDS

Ayollar jinoyatchiligi, iqtisodiy jinoyatlar, tergov, O'zbekiston, kriminologiya, genderga sezgir yondashuv, korrupsiya, firibgarlik, huquqiy baza, profilaktika.

ABSTRACT

Ushbu maqola O'zbekistonda ayollar tomonidan sodir etilgan iqtisodiy jinoyatlarni tergov qilishning o'ziga xos jihatlarining tahlilini taqdim etadi. Unda ayollar iqtisodiy jinoyatchiligining ortib borayotgan ahamiyati, uni tergov qilish uchun mavjud huquqiy va institutsional baza, jinoyat sodir etgan ayollarning o'ziga xos kriminalistik jihatleri, shuningdek, genderga sezgir yondashuvlarni qo'llash bilan bog'liq muammolar yoritilgan.

Iqtisodiy jinoyatlar har qanday milliy iqtisodiyotning barqarorligi va rivojlanishi uchun jiddiy tahdid hisoblanadi. So'nggi yillarda ayollarning bunday jinoyatlarni sodir etishga jalb qilinishi sezilarli darajada o'sgan, bu esa ularni tergov qilishning yangi usullarini va ixtisoslashgan yondashuvlarni chuqur o'rganish va ishlab chiqishni talab qiladi.

Statistik ma'lumotlarga qaraganda, ayollar jinoyatchiligi orasida, xususan, iqtisodiy jinoyatchilikning o'sib borayotgan tendensiyasini kuzatish mumkin. Jumladan, 2021-yilda ayollar tomonidan sodir etilgan jinoyatlarning eng keng tarqalgan turi firibgarlik bo'lib, 2295 ta holat qayd etilgan. Undan keyin iqtisodiy jinoyatlar (1602 ta holat) va o'g'riliklar (1469 ta holat) turadi. 2024-yilda jinoyat sodir etgan ayollarning umumiy soni 7163 nafarga yetgan, ularning eng katta ulushi Farg'ona (940 kishi), Toshkent (737 kishi) viloyatlari va Toshkent shahrida (1189 kishi) qayd etilgan[5]. Bu raqamlar ayollar iqtisodiy jinoyatchiligining chekka hodisa emas, balki muhim muammo ekanligini ta'kidlaydi.

Shuningdek, mamlakatimizda iqtisodiyot asoslariga qarshi jinoyatlar sodir etgan ayollar soni bo'yicha 2010-yildan 2023-yilgacha bo'lgan davr uchun statistik ma'lumotlar shuni ko'rsatadiki, 2010-yilda respublika bo'yicha 4726 ta holat qayd etilgan. Bu ko'rsatkich 2018-yilga kelib 1156 taga, 2019-yilda 1033 taga, 2020-yilda 1050 taga tushgan. Biroq, 2021-yilda sezilarli o'sish kuzatilib, 1602 ta holatga yetgan, 2022-yilda esa 2503 ta holat qayd etilgan. 2023-yilda bu raqam biroz kamayib, 2167 ta holatni tashkil etgan. Hududlar bo'yicha, 2021-yilda Toshkent viloyatida 218 ta, Farg'ona viloyatida 137 ta, Andijon viloyatida 144 ta, Qashqadaryo viloyatida 155 ta, Toshkent shahrida 179 ta iqtisodiy jinoyat sodir etgan ayollar qayd etilgan [6].

Kriminologik tadqiqotlar, shuningdek, ayollar jinoyatchiligining umumiy hajmi erkaklarnikidan 5-7 barobar kam bo'lsa-da, ayol jinoyatchilar sonining o'sish sur'atlari 2-3 barobar yuqori bo'lishi mumkinligini ko'rsatadi. Bu ayollar jinoyatchiligi dinamikasiga diqqat bilan e'tibor berish va huquqni muhofaza qilish choralari moslashtirish zarurligini ko'rsatadi.

Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ayollar jinoyatchiligining umumiy hajmi an'anaviy ravishda erkaklarnikidan past bo'lsa-da, ayol jinoyatchilar sonining o'sish sur'atlari sezilarli darajada yuqori bo'lishi mumkin. Bu shuni anglatadiki, tarixan genderga neytral bo'lgan yoki asosan erkaklarga qaratilgan mavjud tergov metodikalari yetarlicha samarali bo'lmasligi mumkin. Jinoyat sodir etgan ayollar orasida firibgarlikning yuqori darajada tarqalganligi shuni ko'rsatadiki, tergov harakatlari faqat an'anaviy "iqtisodiy jinoyatlar" bilan cheklanmasdan, balki aldash va moliyaviy manipulyatsiyalar bilan bog'liq jinoyatlarga ham qaratilishi kerak. Bu firibgarlik bilan bog'liq ishlar uchun moliyaviy kriminalistika va raqamli tergov sohasida ixtisoslashtirilgan o'qitish zarurligini ta'kidlaydi. Firibgarlik o'z tabiati bo'yicha ko'pincha murakkab moliyaviy operatsiyalar, raqamli izlar va psixologik manipulyatsiyalarni o'z ichiga oladi, bu esa tergovchilardan nafaqat iqtisodiy jinoyatlar bo'yicha umumiy bilimlarni, balki sud-buxgalteriya ekspertizasi va kiberjinoyatlarni tergov qilish bo'yicha o'ziga xos ko'nikmalarni ham talab qiladi.

Bundan tashqari, ekspert baholashlar ayollar jinoyatlarining kriminalistik xususiyati erkaklar jinoyatchiligiga yaqinlashayotganini ko'rsatadi. Bu shuni anglatadiki, jinoyatchilik modellariga oid an'anaviy gender stereotiplari kamroq ishonchli bo'lib bormoqda va tergovchilar iqtisodiy jinoyatlar bo'yicha ayol gumonlanuvchilar bilan ishlashda yanada moslashuvchan va kamroq stereotipik yondashuvlarni qo'llashlari kerak. Agar ayollar tobora ko'proq murakkab, uyushgan yoki tajovuzkor iqtisodiy jinoyatlarda, masalan, poraxo'rlikda ishtirok etayotgan bo'lsa mavjud gender stereotiplariga tayanadigan tergovchilar muhim dalillarni o'tkazib yuborishi yoki ayollarning jinoiy tarmoqlardagi rolini noto'g'ri talqin qilishi mumkin. Bu tergovchilarning fikrlash tarzini o'zgartirishni, jinsidan qat'i nazar, o'zgaruvchan

jinoiy rollarni tan olishni o'rgatishni va samarali tergovga to'sqinlik qilishi mumkin bo'lgan gender profilini tuzishdan qochishni talab qiladi. Ayollar iqtisodiy jinoyatchiligining ushbu o'ziga xos dinamikasini tushunish O'zbekistonning o'zgaruvchan ijtimoiy-iqtisodiy landshaftida samarali tergov va profilaktika strategiyalarini ishlab chiqish uchun hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Aytib o'tishimiz lozimki, ayollarda jinoiy xulq-atvor motivatsiyasi murakkab ichki jarayon bo'lib, ularning atrof-muhit bilan o'zaro munosabatlari va individual fazilatlar ta'sirida shakllanadi. Ayollarda jinoiy motivatsiyani shakllantirishda ustun elementlardan biri "oila" mikro-muhitidagi va yaqin atrof-muhitdagi disfunktsiya, shu jumladan keskin yoki ziddiyatli munosabatlar, past muloqot madaniyati va ijtimoiy aloqalarning buzilishi hisoblanadi.

Ayollar tomonidan sodir etilgan jinoyatlarning eng keng tarqalgan motivi **tamagirlik**dir. Bu ko'pincha moddiy manfaatlarining boshqa ehtiyojlardan ustunligi bilan bog'liq. Tamagirlik motivlari nufuzli buyumlarni sotib olish istagini yoki "oilaviy tamagirlik"ni o'z ichiga olishi mumkin, bunda jinoiy faoliyatdan olingan daromadlar oila va bolalar ehtiyojlariga sarflanadi. Bu motivlar odatda iste'molchilikka yo'naltirilganligi va jinoiy xulq-atvor moliyaviy farovonlikni sezilarli darajada yaxshilash uchun daromad olishning eng keng tarqalgan va maqbul usuli ekanligiga ishonch bilan tavsiflanadi.

Motivatsiyaning alohida turi – "muhtojlik"dir. Ushbu toifadagi ayollar ko'pincha noqulay hayot sharoitlari natijasida o'z oilasi uchun minimal moddiy farovonlik darajasiga erishish istagi bilan harakatlanadilar. Ularning jinoiy faoliyati birinchi navbatda oziq-ovqat va kiyim-kechak kabi asosiy ehtiyojlarni qondirishga qaratilgan. Bu toifaga ko'pincha kam daromad bilan yashovchi yolg'iz onalar yoki moliyaviy qiyinchiliklarga duch kelgan ko'p bolali, kam ta'minlangan oilalarning onalari kiradi. Ushbu motivatsiya bilan sodir etilgan jinoyatlar odatda zo'ravonliksiz xususiyatga ega bo'lib, iste'molchilik firibgarligi, o'g'rilik va o'zlashtirish kabi jinoyatlarni o'z ichiga oladi. Jamoatchilik sharhlari ham jinoyatlarning ko'pincha "shunday hayotdan", "qashshoqlikdan" va "umidsizlikdan" sodir etilishini tasdiqlaydi.

Ayollar tomonidan sodir etilgan iqtisodiy jinoyatlarning yuqori foizi "muhtojlik" va qashshoqlik bilan bog'liq ekanligi shuni ko'rsatadiki, bu huquqbuzarliklarning sezilarli qismi murakkab jinoiy niyat bilan emas, balki umidsizlik tufayli sodir bo'lishi mumkin. Bu shuni anglatadiki, tergov yondashuvlari muhtojlikdan kelib chiqqan opportunistik jinoyatlar va uyushgan, yuqori daromadli iqtisodiy sxemalar o'rtasidagi farqni ajratishi kerak. Bunday farqlash hukm chiqarish va rehabilitatsiya strategiyalariga ta'sir qilishi mumkin, chunki asosiy maqsad omon qolish bo'lgan hollarda ijtimoiy qo'llab-quvvatlash dasturlari kabi muqobil choralar qo'llanilishi mumkin.

Boshqa motivlar orasida, garchi iqtisodiy jinoyatlar uchun kamroq xos bo'lsa-da, kriminologlar zo'ravonlik, instrumental (o'zini himoya qilish, qasos olish), himoyalash va qasoskor motivlarni ajratib ko'rsatadilar. Spirtli ichimliklar va giyohvand moddalarni iste'mol qilish ham ayollar tomonidan jinoyat sodir etishning muhim sababidir: jinoyatlarning 30-40% spirtli ichimliklar yoki giyohvand moddalar ta'sirida sodir etiladi, shu bilan birga giyohvand moddalar ta'sirida jinoyat sodir etgan ayollar soni doimiy ravishda o'sib bormoqda[].

Kriminologik tahlil shuni ko'rsatadiki, ayollar tomonidan sodir etilgan jinoyatlarning xususiyati tobora erkaklar jinoyatchiligiga yaqinlashmoqda. Ayollarning guruhli jinoyatlarda ishtirok etishi ortib borayotgani kuzatilmoqda, bu barcha ayollar huquqbuzarliklarining 40%

gacha yetadi, shuningdek, takroriy jinoyat sodir etgan ayollar soni ham ortib bormoqda (10% gacha) [2].

Poraxo'rlik uchun javobgarlikka tortilgan ayollar sonining o'sishi alohida e'tiborga loyiqdir. Agar ilgari ayollar asosan pora bergan yoki poraxo'rlikda vositachilik qilgan bo'lsalar, hozirda pora oluvchilar, shu jumladan sudyalari, prokuratura va ichki ishlar organlari xodimlari ulushi ortgan. Bu, ularning guruhli jinoyatlarda ishtirok etishi bilan birga, ayollarning uyushgan yoki institutsionallashtirilgan iqtisodiy jinoiy tarmoqlarga tobora ko'proq integratsiyalashuvini ko'rsatadi. Bu tergov organlaridan ayol jinoyatchilarni izolyatsiya qilingan subyektlar sifatida ko'rib chiqmasdan, balki kengroq jinoiy tuzilmalar va sherikchilikni aniqlashga e'tibor qaratishni talab qiladi.

Tarixan uyushgan jinoyatchilikdagi ayollar ikkinchi darajali yoki yordamchi shaxslar sifatida qabul qilingan bo'lishi mumkin. Biroq, agar ular endi faol ravishda pora olayotgan bo'lsalar, ayniqsa lavozimlarda, va ishtirokchilikdagi jinoyatlarda sezilarli darajada ishtirok etayotgan bo'lsalar, bu ularning iqtisodiy korxonalarda markaziy, qaror qabul qiluvchi yoki yordam beruvchi rollarga o'tganligini ko'rsatadi.

Q.R. Abdurasulovning fikricha, ayollar orasida eng keng tarqalgan iqtisodiy jinoyat bo'lgan firibgarlik murakkabligi, zarar miqyosi va aniqlash hamda tergov qilishdagi qiyinchiliklari bilan ajralib turadi. Jinoyat sodir etgan ayollarning o'rtacha yoshi 30-32 yoshni tashkil etadi. Ayollar jinoyatchiligining "yosharishi" tendensiyasi kuzatilsa-da, ayol jinoyatchilarning aksariyati hali ham 35 yoshdan oshgan bo'lib, bu ko'pincha ularning kasbiy faoliyati yoki oilaviy munosabatlari bilan bog'liq. Impulsivlik va hayotiy qiyinchiliklarni adekvat qabul qila olmaslik kabi psixologik xususiyatlar ham ayol jinoyatchilarning xulq-atvoriga ta'sir qiladi, ayniqsa zo'ravonlik jinoyatlarini sodir etishda, garchi ular iqtisodiy jinoyatlarda ham namoyon bo'lishi mumkin[3].

Altiyev firibgarlik ayrim turdagi jinoyatlarni sodir etish usuli ekanligini e'tirof etadi [4].

Fikrimizcha, asosiy muammolardan biri ayollar orasida keng tarqalgan iqtisodiy jinoyat turi bo'lgan firibgarlikka xos murakkablik bo'lib, bu uni aniqlash va tergov qilishni qiyinlashtiradi. Bu jinoyatlar ko'pincha murakkab moliyaviy sxemalarni, raqamli texnologiyalardan foydalanishni va noqonuniy operatsiyalarni yashirishni o'z ichiga oladi.

Ayol jinoiy xulq-atvorining psixologik nozik jihatlari ham qiyinchiliklar tug'diradi. Ayol jinoyatchilar impulsivlik, hissiyotlilik va zaiflikni namoyon etishi mumkin, bu esa tergov jarayonida ularning xulq-atvoriga ta'sir qilishi va so'roq qilish hamda o'zaro munosabatlarda ixtisoslashtirilgan yondashuvlarni talab qilishi mumkin. Masalan, muhtojlik tufayli jinoyat sodir etgan ayol professional jinoyatchidan farqli ravishda so'roqqa javob berishi mumkin.

Ayollar jinoyatchiligining oldini olish va iqtisodiy jinoyatlar sodir etgan ayollarni qo'llab-quvvatlash iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytirish, huquqiy savodxonlikni oshirish va ijtimoiy qo'llab-quvvatlashga qaratilgan milliy dasturlar va siyosatlarini o'z ichiga olgan kompleks yondashuvni talab qiladi.

Ta'kidlash joizki, O'zbekiston ayollar jinoyatchiligini kamaytirish va ayollarning ijtimoiy-iqtisodiy ahvolini yaxshilashga qaratilgan dasturlarni faol ravishda amalga oshirmoqda. Bularga quyidagilarni kiritish mumkin:

huquqiy xabardorlik doirasida, "Korrupsiyaga qarshi kurashish to'g'risida"gi Qonun doirasida aholi orasida huquqiy xabardorlik va madaniyatni oshirishga e'tibor qaratiladi;

shaxslarni jamiyatda xulq-atvor normalari va qoidalariga rioya qilishga ishontirish, antisotsial xulq-atvorning ijtimoiy va huquqiy oqibatlarini tushuntirish, shuningdek, qonun bilan belgilangan javobgarlik haqida ogohlantirish, ayniqsa ayollarga nisbatan tazyiq va zo'rvonlik holatlarida *profilaktik suhbatlar* o'tkaziladi;

iqtisodiy qo'llab-quvvatlash islohotlari natijasida O'zbekiston ayol tadbirkorlar va fermerlar uchun moliyaviy qo'llab-quvvatlash dasturlarini ishga tushirdi, bu ularning iqtisodiy faolligini saqlab qolishga yordam berdi. 10 000 dan ortiq ayol o'z bizneslarini davom ettirish uchun grantlar va imtiyozli kreditlar olish imkoniyatlari yaratildi.

ijtimoiy qo'llab-quvvatlash natijasi sifatida esa, mamlakatimizda ayollar yagona boquvchi bo'lgan kam ta'minlangan oilalar uchun qo'shimcha nafaqalar joriy etilganligini ko'rishimiz mumkin.

Shuningdek, ayollar uchun moliyaviy qo'llab-quvvatlash va iqtisodiy imkoniyatlarni kengaytirish dasturlarining mavjudligi hukumatning proaktiv yondashuvini ifodalaydi, bu ayollar iqtisodiy jinoyatchiligining ba'zi asosiy sabablarini, ayniqsa "muhtojlik" motivini bevosita bartaraf etadi. Bu shuni anglatadiki, ushbu dasturlarni mustahkamlash va kengaytirish yuqori samarali uzoq muddatli profilaktika strategiyasi bo'lishi mumkin, bu ba'zi ayollarni jinoyatlarga undaydigan umidsizlikni kamaytiradi. Moliyaviy qiyinchiliklar, umidsizlik va ayollar iqtisodiy jinoyatlarining ayrim turlari (masalan, iste'molchilik firibgarligi, mayda o'g'riliklar, asosiy ehtiyojlarni qondirish uchun o'zlashtirish) o'rtasidagi bevosita bog'liqlik shuni anglatadiki, qonuniy iqtisodiy imkoniyatlar va ijtimoiy kafolatlar beruvchi dasturlar bunday jinoyatlar uchun motivni bevosita yumshatadi. Ushbu ijtimoiy-iqtisodiy dasturlarga investitsiyalar nafaqat ijtimoiy ta'minot chorasi, balki kompleks jinoyatchilik profilaktikasi strategiyasining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda ayollar iqtisodiy jinoyatchiligi o'sib borayotgan va o'zgaruvchan muammo bo'lib, ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi. Iqtisodiy jinoyatlarni sodir etuvchi ayollar sonining ko'payishi qayd etilgan, bunda firibgarlik eng keng tarqalgan tur hisoblanadi. Jinoyatlarning motivlari xilma-xil bo'lib, tamagirlik va nufuzga intilishdan tortib, murakkab hayot sharoitlari tufayli yuzaga kelgan "muhtojlik" gacha bo'lgan motivlarni o'z ichiga oladi.

References:

1. Мурад Тешабаев. Стало известно, сколько женщин совершили преступление с изнасилованием в 2021 году в Узбекистане. <https://upl.uz/incidents/27315-news.html>
2. Давид Юнусов. Какие преступления чаще всего совершали женщины в Узбекистане за 2021 год? / <https://upl.uz/user/zxccc/>
3. Абдурасулова К.Р. Ответственность за мошенничество и получение кредита путем обмана. // Мустақил Ўзбекистонда фалсафа ва ҳуқуқ фанларининг долзарб муаммолари. –Т.: Фан, 1999. 48-52 б.
4. Алтиев Р.С. Фирибгарликнинг жиноят-ҳуқуқий ва криминалогик жиҳатлари. Юридик фанлар бўйича фалсафа доктори (PhD) диссертацияси автореферати. Тошкент-2020. Б.12
5. <https://www.stat.uz/uz/>
6. <https://sud.uz/ru/court-experiments-ru/economical-court-experiments-ru/>